DOI: 10.55344/andfh.2401028

Braun László

Menyasszony a Kijevi Ruszból

Absztrakt

A Kijevi Rusz és a Magyar Királyság kapcsolatai a távoli múltra tekintenek vissza. A Régmúlt idők krónikája (újabb fordításban a Régmúlt idők elbeszélése), a Rusz legjelentősebb középkori forrása, számos említést őriz a magyarokról. A kapcsolatok a magyar és a keleti szláv állam között az idő múlásával egyre szorosabbakká váltak, amelyek elsősorban a dinasztikus házasságokban tükröződtek vissza. A 11. században ezek közül a legjelentősebb I. András magyar király és Anasztázia, Bölcs Jaroszlav leányának a házassága volt.

Imre herceg halála után bekövetkezett események miatt Vazul fiai, András, Béla és Levente külföldre kényszerültek. Béla egy időre Lengyelországban talált otthonra. Ott feleségül kapta az uralkodó, II. Mieszko leányát, akitől fiai, Géza és László születtek.

András és Levente tovább folytatták útjukat, és a Ruszban, Bölcs Jaroszlav udvarában tartózkodtak egy ideig. Ismeretes, hogy András feleségül vette Anasztáziát, a fejedelem leányát, az viszont már kérdéses, mikor kötötték meg a házasságot. A házasságkötés időpontja abból a szempontból meghatározó, milyen társadalmi pozícióban volt András a nász idején: száműzött herceg, a trón várományosa vagy magyar király.

I. András király és a Kijevi Ruszból származó Anasztázia hercegnő házasságkötése a magyar történelemben összefonódik a Szent István utódlása körüli trónküzdelmekkel és a kereszténység megőrzésével. A házasságkötés önmagában még nem határozta meg a korszak politikáját, vonatkozásaiban mégis erős kölcsönhatásban állt a korai Magyar Királyság lényeges eseményeivel.

1031-ben meghalt Imre herceg, Szent István király fia és a trón várományosa. Az uralkodó számára ez a személyes tragédia mellett felvetette a trónöröklés kérdését is. Akkor már az ötvenes éveiben járhatott az uralkodó, s a krónikák szerint beteg volt, *„köszvény gyötörte”*.[1] A királynak rokonai közül kellett kiválasztania az utódát. Apja fivére, Mihály akkor már valószínűleg nem volt az élők sorában. Idősebb fia, Vazul számított a trón várományosának, mint Szent István legközelebbi férfiági rokona. Mihály kisebbik fiát, Szár Lászlót a források a trónörökléssel kapcsolatban nem említik. Még két, női ágon rokonságban lévő személy jöhetett szóba. Az egyik Aba Sámuel, akit az újabb kutatások inkább már István király unokaöccsének, s nem az uralkodó hasonló korú sógorának tekintenek. A másik Orseolo Péter, a velencei dózse, Orseolo Ottó fia, akinek szintén István király egyik húga volt az anyja, és 1032 óta a magyar udvarban élt. Ezt követően ellentmondó híradások maradtak fenn a magyar és német forrásokban.[2] A *Képes Krónika*ban az szerepel, hogy István király

[1] Kézai Simon: A magyarok cselekedetei 2004: 108.
[2] Lenkey Zoltán – Zsoldos Attila 2003: 94.

„vérrokonai közül senki sem látszott alkalmasnak arra, hogy halála után az országot Krisztus hitében megőrizze”.[3]

A krónikák viszont arról is beszámolnak, hogy István király mégis Vazult szánta a trónra, s ezért elküldte megbízottját, hogy hozza el nyitrai börtönéből *„akit mint király, annak ifjonti léhasága és bohósága miatt lecsukatott, hogy megjavuljon”*.[4] Gizella királyné azonban Pétert szerette volna királynak, s ezért embereivel Vazult megvakíttatta és fülébe ólmot öntetett. Ezután az elkeseredett István király azt tanácsolta a három gyermeknek, Andrásnak, Bélának és Leventének, hogy meneküljenek külföldre. A Zágrábi és Váradi rövid krónika, valamint a Gellért-legenda a három herceget még Vazul fiaiként emlegette, azonban a későbbi híradások a gyermekek apjaként már Szár Lászlót tüntették fel.[5] A krónikaírók tudatosan ferdítették el az eseményeket, hiszen 1046-tól Vazul örökösei kerültek a trónra, akik számára kellemetlen volt, hogy a magyar állam megalapítója számolt le az ősükkel. Vojtovics Leontyij szerint Szár László felesége Prjamiszlava (Premiszlava), a kereszténységet felvevő és elterjesztő Vlagyimir (Volodimir) fejedelem és Rognyeda leánya lehetett. A krónikák alapján ő is úgy véli, hogy I. András és I. Béla királyok e házasságból származnak.[6]

Vazul és fiai valószínűleg a bizánci rítusú kereszténységet követték. Györffy György szerint nem véletlenül került *Szent István király Intelmei* a gyermekek engedelmességéről szóló pontjának a kitételei közé: *„Hiszen melyik görög kormányozhatná a latinokat görög szokás szerint, vagy melyik latin kormányozhatná a görögöket latin szokás szerint? Semelyik.”*[7] Szent István nagybátyja, Mihály felesége vagy Bulgáriából, vagy a Ruszból származott,[8] és minden bizonnyal a keleti kereszténység követője volt – ahogy valószínűleg maga Mihály is. A fiait szintén megkeresztelte, akik közül az idősebb neve Vazul, az ifjabb László (Vladiszlav) lett.[9] A Vazul név a görög Baszileiosz magyar változata. A Baszileiosz (Βασίλειος), baszilioszz (βασίλιος), baszileusz (βασιλεύς) nevek és kifejezések jelentése: király, uralkodó. Ebből alakult ki a Bazil, illetve a B–V (a cirill Б–B) betűk változásával a szláv Vaszil (Vaszilij) és a magyar Vazul név is. Vazul és családja minden bizonnyal a kereszténység bizánci rítusának volt a követője. Hatalomból történt kizárásának oka lehetett ugyan ez is, de inkább a korona megszerzésére tett kísérlete állhat bebörtönzésének hátterében.

Vazul pogány életvitelére utaló adatok a krónikákban a későbbi évszázadokban jelentek meg. Kézai Simon krónikájának 55. fejezetében található András, Béla és Levente születésére vonatkozó leírás, akik *„Vazul hercegnek és egy bizonyos Tátony nemzetségbeli nőtől származó gyermekei, s nem törvényes házasságból származnak”*.[10] A krónikás a vád ellen tiltakozva kijelentette, hogy a hercegek nemesek, és Szár László fiai. A származás története hasonlóan jelenik meg a *Képes Krónika* 87. fejezetében, azzal a kiegészítéssel, hogy Szár László *„Ruténiából kapott feleséget”*, amivel a nemességüket pontosították és alátámasztották.[11]

[3] Képes Krónika 2004: 45.
[4] Uo.: 45.
[5] Györffy György 1977: 378.
[6] Леонтій Войтович. 2000. б. с. http://litopys.org.ua/ (Letöltés: 2024. 07. 15.)
[7] Szent István király Intelmei és Törvényei. 2001: 31.
[8] Györffy György véleménye szerint Géza öccse 972-ben keresztelkedhetett meg és a Mihály nevet kapta. Felesége Sámuel bolgár cár udvarából származó hercegnő volt. Györffy György 1977: 90.
[9] Uo.: 90.
[10] Kézai Simon 2004: 113.
[11] Képes Krónika 2004: 58.

Váczy Péter úgy vélekedett, hogy a Vazul pogányságára utaló említések és az uralkodók Szár Lászlótól származtatása a XII. században keletkeztek. Azt feltételezte, hogy II. Géza korában alkotott az a krónikás, aki az uralkodói dinasztia védelmében fogalmazta meg András, Béla és Levente származását Szár Lászlótól. A javított nemzedékrendet azután átvették a későbbi krónikaírók, akik a gestát a II. Géza korabeli folytatásban használták.[12]

A krónikákban nagyon kevés adat maradt fenn az uralkodók feleségeiről, a környezetükben élő rokonaik hitveseiről pedig alig történik említés. A gestákban a vádakra megjelenő cáfolat jelentheti azt is, hogy a krónikás ismerte az igazságot, és egy hihetőnek hangzó történettel álcázta a gyanúsítást. Ugyanakkor az is feltételezhető, hogy a krónika írásának idején a régen történt esemény részleteit nem ismerték, s a történetíró inkább egy biztosnak tűnő magyarázattal állt elő, mintsem fejtegetésbe kezdjen egy adatokkal nem alátámasztható, az emlékezetben meg nem őrzött helyzetről.

Az *Altaichi Évkönyvek* leírására támaszkodva valószínűsíthető, hogy I. István Vazul mellőzésével Pétert jelölte a trónra, akit a szeniorátus elve szerint megilletett volna a korona. Imre annak idején azért is kaphatta meg a királyi testőrség feletti főparancsnokságot, mivel Vazul trónigényével szemben biztosítani akarták a katonai fölényt. Ezért Vazul összeesküdött a király ellen, akit az uralkodó megvakíttatott.

A bajorországi Niederaltaich Szent Móric-apátságának évkönyve a XI. századi magyar történelem meghatározó, korabeli forrása. Felmerültek olyan elképzelések, hogy a magyar vonatkozású események értesülései Szent István özvegyének, Gizellának, illetve I. András özvegyének, Anasztáziának és fiának, Salamonnak a környezetéből származtak.[13] Az adatközlők közül többen személyesen átélték az eseményeket. Vazul megvakíttatásáról az évkönyv a következőképpen számol be: *„Stephanus rex… filium fratris sui, digniorem in regno… cecavit et parvulos eiusdem exilio relegavit.”*[14] A szerző minden bizonnyal elfogult volt Salamon és ősei iránt, de egy keresztény krónikát író tudós szerzetes nem tartotta volna Vazult méltónak a királyságra, ha nem lett volna megkeresztelve.

Vazul megvakíttatása után fiai előbb Csehországba menekültek, majd onnan Lengyelországba mentek tovább. Jan Dlugosz krakkói kanonok XV. században írott krónikája az 1032. esztendő alatt számolt be arról, hogy azok Mieszko (II. Mieszko, 1025–1034) lengyel uralkodó mellett harcoltak a pomeránok ellen, s kitűntek hősiességükkel, valamint Béla feleségül kapta az uralkodó leányát, akitől a két fia, Géza és László született.[15]

Font Márta megjegyzi, hogy a krónikák számos pontatlanságot tartalmaznak.[16] Az 1030-as években II. Mieszko fejedelem nem harcolt a pomeránokkal. Béla valószínűleg egy

[12] Könyves Kálmán házasságtöréssel vádolt feleségének, Eufémiának Borisz nevű fia II. István halála után, II. Béla uralkodása elején lépett fel trónigényével. Amíg Könyves Kálmán és fia, II. István uralkodott, Borisznak nem volt esélye a trónra. Miután meghalt II. István, és Könyves Kálmán öccsének, Álmosnak a megvakított fia, II. Béla került a trónra, valószínűleg akkor Borisz és támogatói terjeszteni kezdték, hogy a Vazul utódainak tartott magyar királyok nem törvényes házasságból származnak, s azáltal ő sem fosztható meg a trónutódlás jogától. Váczy Péter 1940–1941: 335–336, 338. https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_18-19/?pg=336&layout=s (Letöltés: 2024. 06.27.)

[13] Csákó Judit 2021: o. n. https://real.mtak.hu/125840/1/Csako_Judit4.pdf (Letöltés: 2024. 07. 15.)

[14] Hóman Bálint úgy tartotta, hogy 1060–1063 között I. András özvegye és fia német földön tartózkodtak, s az évkönyvek írója az ő környezetükből értesülhetett az eseményekről. Hóman Bálint munkái: o. n. http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0008/0013/0002-33f.html (Letöltés: 2024. 07. 15.)

[15] Jana Dlugosza kanonika krakowskiego Dziela Wszystkie: 224–225. http://www.pbi.edu.pl (Letöltés: 2011. 12. 10.)

[16] Font Márta 2018: 75.

pogánylázadás leverésében vehetett részt, és segíthette Kázmér visszakerülését a trónra, s azzal kiérdemelte, hogy annak legfiatalabb lánytestvérét feleségül vehesse.[17]

A *Képes Krónika*ból értesülhetünk arról, hogy András és Levente elhagyták Lengyelországot. Előbb Lodoméria királyához mentek, de miután az nem fogadta be őket, a kunokhoz folytatták útjukat. Egy ideig a kunoknál maradtak, majd onnan továbbmentek a Ruszba.[18] Ezzel kapcsolatban is szerepelnek hibás adatok a krónikában. Lodoméria (Volinyi vagy Volhíniai Fejedelemség)[19] az 1030-as években még nem létezett. A fejedelemség Bölcs Jaroszlav halála után kezdett kialakulni, de fiai és unokái a területet még nagyfejedelmi birtokként kezelték, csak a XII. században vált önálló fejedelemséggé.[20] A sztyeppét abban az időben még nem a kunok, hanem a besenyők ellenőrizték. 1034–1036 között a Kijevi Rusz és a besenyők küzdöttek egymással.[21] A *Régmúlt idők elbeszélése* az 1036. esztendőnél beszámol Bölcs Jaroszlav és a besenyők (pecsenyegi) csatájáról. Az ütközet a városon kívül zajlott le, azon a helyen, ahol a fejedelem a győzelem tiszteletére a következő évben megalapította a Szófia székesegyházat. Az évkönyvíró szerint a besenyők veresége olyan súlyos volt, hogy azok a folyókon túlra, azaz a Kijevi Rusztól távolra menekültek.[22] Az említett esemény után valóban hatalomváltás történt a sztyeppe vidékén. A megrendítő vereség következtében a besenyők helyét fokozatosan a kunok foglalták el.

Nincs adatunk arról, mikor és hogyan került András és Levente a kijevi fejedelem udvarába. Nazarenko A. V. feltételezése szerint Bölcs Jaroszlav hívta őket Kijevbe, mivel illettek a nagyfejedelem németellenes politikájába.[23] A krónikák alapján András és Levente 1034 után hagyhatták el Lengyelországot, a Ruszba pedig – egyes vélemények szerint – 1036 előtt, még a besenyők nagy vereségét megelőzően, mások szerint csak 1036 után érkezhettek.

A XI. század közepén a Ruszban megjelent az a gondolkodásmód, miszerint Kijevet Konstantinápollyal, a fejedelmeket pedig a császárokkal tartják egyenrangúnak. Erre nem csak a *Régmúlt idők elbeszélése* utal, de ebben a szellemben íródott a Bölcs Jaroszlav által egyházfői tisztséget kapott Ilarion metropolita elmélkedése *A törvényről és a kegyelemről*,[24] valamint a Szófia-székesegyházban készült freskó a nagyfejedelem családjáról. Némelyikük a képen gyertyát tart, ami a bizánci uralkodó és családjának húsvéti ünnepére emlékeztet a Hagia Szófia székesegyházban.[25] Bölcs Jaroszlav portréja a Szófia-székesegyházban sokkal nagyobb méretű, mint a korabeli bizánci templomokban található hasonló jellegű festmények.[26]

András Anasztáziával, Bölcs Jaroszlav leányával kötött házasságának körülményeit nem ismerjük. Anasztázia nevét a XV. században élt krakkói kanonok, Jan Długosz írta le a *Lengyelek*

[17] Uo.: 75–76.
[18] Képes Krónika 2004: 53.
[19] Lodoméria elnevezés a fejedelemség központját jelentő Vlagyimir (Volodimir) városának elváltoztatott nevéből alakult ki.
[20] Котляр Н.Ф. 2013: 82–83.
[21] Font 2018: 81.
[22] Повесть временных лет. 1950: 101–102.
[23] Font Márta véleménye szerint ez egy hipotetikus elképzelés, az orosz történész állítása nem fogadható el. Font 2018: 81.
[24] Font Márta 2005: 131.
[25] Наталя Яковенко. 2005: 54.
[26] Собор Святої Софії в Києві. 2001: 111.

története (Dziejow polskich) című munkájában: *„A fent említett András feleségül vette Oroszország hercegének Anasztazja nevű lányát, akitől két fia született, Salamon és Dávid."*[27] Sem a magyar, sem az óorosz krónikákban nem szerepel Bölcs Jaroszlav fejedelem leányának a neve. A *Képes Krónika* mindössze azt jegyzi meg, hogy András *„A rutén fejedelem lányát vette feleségül"*.[28] Ugyanígy szerepel Thuróczy János krónikájában[29] és az 1473-ban kiadott *Magyarok krónikájá*ban *(Budai Krónika)* is.[30]

Aleksander Semkowicz lengyel történész 1887-ben kiadott részletes elemzésében áttekintette Długosz munkáját, azonban ő sem találta meg, hogy ebben az esetben milyen munkát használt fel a középkori krónikás.[31] Valószínűleg olyan forrásból meríthetett a krakkói kanonok, amely később, az idők folyamán elveszett. Bölcs Jaroszlav korában a Lengyel Királyság és a Kijevi Rusz kapcsolatai rendkívül összetettek voltak. I. Kázmér Bölcs Jaroszlav testvérét vette feleségül, míg a király testvére a fejedelem fiához, Izjaszlavhoz ment feleségül.[32] Jan Długosznak tehát rendelkezésére állhattak olyan források, amelyek András korában keletkezhettek, akár a Kijevi Ruszban töltött időszakában, s amelyeket a magyar történetírók vagy nem ismertek, vagy nem maradtak fenn.

A krónikákban még szerepel – minden bizonnyal hibásan – az Agmund név is, amely Mátyás király történetírójától, Antonio Bonfinitől ered. Ezen a néven említi András feleségét Heltai Gáspár *Krónika az magyaroknak dolgairól* című 1575-ben kiadott munkájában.[33] Heltai műve írásakor forrásként használta fel Bonfini krónikáját, amelynek a teljes kiadása alig valamivel korábban, 1568-ban látott napvilágot.

Wertner Mór a házasságot 1037–1038-ra tette, Hóman Bálint valószínűbbnek tartotta az 1039-es évet.[34] Váradi Sternberg János az 1039–1040-es évet jelölte meg a házasságkötés dátumának, mivel András és Anasztázia leánya, Adelhaid 1040-ben vagy 1041-ben született Kijevben.[35] Tolocsko T. T. feltételezi, hogy a házasság 1042 után köttetett meg, amikor is III. Henrik német-római császár visszautasította Bölcs Jaroszlav egyik leányának a kezét, mivel már volt eljegyzett menyasszonya Aquitaniai (Poitoui) Ágnes személyében. Aba Sámuel halála (1044) után Jaroszlav joggal bízhatott abban, hogy András kerül a magyar trónra. Tolocsko nemcsak a házasságkötést, de András Kijevbe érkezését is a magyar király halálához

[27] *„Pojął wspomniany Andrzej w małżeństwo córkę książęcia Ruskiego, imieniem Anastazyą, z której narodzili mu się dwaj synowie, Salomon i Dawid."*
Rok pański 1049. Andrzej król węgierski przywołuje belę brata swojego z polski wraz z żoną, i dziećmi, i wyznacza mu trzecią część królestwa; sam zaś pojmuje za żonę Anastazyą córkę książęcia rusi.
Az úr 1049. Éve. András, Magyarország királya hazahívja Lengyelországból testvérét, Bélát, feleségével és gyermekeivel, kijelöli számára a királyság harmad részét; ő maga feleségül veszi Anasztáziát, Rusz fejedelmének a leányát.
Polska biblioteka internetowa. Jana Długosza kanonika krakowskiegi Dziejów polskiech ksiąg dwanście http://www.pbi.edu.pl/book_reader.php?p=43577&s=1 (Letöltés: 2011. 11. 15.)
[28] Képes Krónika 2004: 59.
[29] Thuróczy János 1978: 131.
[30] Chronica Hungarorum, 1473.
[31] Aleksander Semkowicz: Krytyczny rozbiór… http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=26587 (Letöltés: 2011. 11. 23.)
[32] Греков В. Б. 1949: 482.
[33] Heltai Gáspár 1981: 102.
[34] Vajay Szabolcs 1999: 21.
[35] Штернберг Я. І. 1983: 86.

kapcsolja.[36] Font Márta véleménye szerint András és Anasztázia házassága 1043-ra tehető. Az 1043–1044. évi magyarországi politikai viszonyok alakulása miatt Andrásnak reménye lehetett a királyság megszerzésére, ami elősegítette a házasságkötést.[37] A legtöbb kutató 1046-ra datálja az esküvőt, azaz arra az évre, amikor András visszatért Magyarországra Vata pogánylázadásának a leverésére. Jan Długosz 1049-re tette András és Anasztázia házasságkötésének évét. Ez vita tárgyát képezi a kutatók között. Vajay Szabolcs beszámolója alapján egyes kutatások szerint András és Anasztázia házassága 1050-ben, vagy kevéssel előtte jött létre. Ez végül is megegyezik Jan Długosz krónikájának 1049. évével. Egybevág azzal is, hogy Anasztázia kétségtelenül Salamon és Dávid édesanyja, akik 1052–1055 között születtek. Mindenesetre ez nem magyarázza meg Adelhaid születését az 1040-es évek elején, aki 1056-ban már II. Vratiszláv cseh herceg felesége volt, és 1059-ben megszülte első gyermekét.[38] Vajay Szabolcs ezt a problémát úgy hidalta át, hogy – feltételezése szerint – András 1040 körül Kijevben valóban megnősült, csakhogy akkor még nem Anasztáziát vette feleségül, hanem szintén a Rusz központjában tartózkodó Edvárd angol herceg feleségének, Agátának a húgát. Mivel Agáta német származású volt – Liudolf fríz herceg és Egisheimi Gertrúd leánya, aki apai ágon III. Henrik német-római császárral, anyai ágon pedig IX. Leó római pápával volt rokoni viszonyban –, ez megmagyarázná Adelhaid német eredetű nevét is. Edvárd és angol lovagjai elkísérték Andrást és Leventét, amikor 1046-ban a főurak hívására visszatértek a Ruszból.[39] Adelhaid 1057 körül Vratislav herceghez ment feleségül, aki később Csehország királya lett.

András és Anasztázia házasságkötése valószínűleg a Jan Dlugosz vagy a Vajay Szabolcs által megadott időpontokhoz áll közel. Bölcs Jaroszlav hatalmi, és ehhez kapcsolódó házasságpolitikája utal erre a leginkább. Ő maga, illetve környezete különböző európai uralkodóházakból házasodtak. Jaroszlav felesége a svéd király, III. Olaf leánya, Ingigerda volt. Húga, Marija-Dobronyega I. Kázmér lengyel király hitvese volt.[40] Bölcs Jaroszlav Izjaszlav nevű fia pedig Kázmér testvérét, Gertrúdot vette feleségül. Szvjatoszlavnak, egy másik fiának III. Henrik német-római császár unokahúga, Oda lett a neje.[41] Vszevolod IX. Konsztantinosz Monomakhosz bizánci császár lányának, Anasztáziának volt a férje. Legidősebb lányát, Jelizavetát Harald herceg vette feleségül, akiből később III. Harald norvég király lett. Annak halála után Jelizaveta II. Svend dán királyhoz ment feleségül. Legfiatalabb lánya, Anna I. Henrik francia király felesége volt. A hasonló jellegű események is arra irányítják a figyelmet, hogy csak uralkodói dinasztiák hatalmon levő személyei vehették feleségül Jaroszlav családjának női tagjait.

Harald Sigurdsson, a későbbi III. Harald norvég király a stiklestadi csata (1030) után a Kijevi Ruszban talált menedéket. A norvég királyok történetét 1025 és 1057 között bemutató, XIII. században írt Morkinskinna állítása szerint Harald részt vett Jaroszlav oldalán a csatákban és a nem veszélytelen adóbehajtásokban. A menekült herceg feleségül kérte a nagyfejedelem leányát, Jelizavetát (ónorvégül Ellisifet). Jaroszlav a lánykérést visszautasította, míg Harald

[36] Толочко Т. Т. 2002: 204–205.
[37] Font Márta 2018: 82.
[38] Vajay Szabolcs 1999:18.
[39] Makk Ferenc 1992: 82.
[40] Valószínűleg inkább Jaroszlav közeli női családtagja lehetett mivel apja, Vlagyimir (Volodimir) 1015-ben hunyt el.
[41] A mai napig vitákat vált ki a történészek között, ki lehetett Jaroszlav fiai közül Oda férje. Szvjatoszlav napjainkra a legelfogadottabb verzió lett.

nagyobb vagyont és hatalmat szerez. Ezután, valószínűleg 1034-ben indult el a norvég harcos Konstantinápolyba,[42] és a császári testőrség tagja lett. Bizánci tartózkodása során kitűnt vitézségével, és tekintélyes vagyonra tett szert. 1042-ben vagy 1043-ban térhetett vissza Jaroszlav udvarába, ahol több évet tartózkodott. Akkor ismét megkérte Jelizaveta kezét, amibe akkor már Jaroszlav beleegyezett. Ő ugyan akkor még nem volt király, de Bizáncban megszerzett vagyonát Kijevbe menekítette. 1045 táján tért vissza Skandináviába, kiegyezett unokaöccsével, I. Magnus Olafssonnal, akivel közösen uralkodtak Norvégiában annak 1047-ben bekövetkezett haláláig. Később Harald a dán és az angol trónt is szerette volna megszerezni, de egyiket sem sikerült. 1066-ban halt meg Stamford-Bridge-i csatában.[43]

Jaroszlav Anasztáziát is egy uralkodó feleségének szánta. Bölcs Jaroszlav inkább támogatott egy tényleges királyt és lépett szövetségre vele, amit a házasságkötés erősített meg, mintsem erőteljes pártfogásába vett volna egy bizonytalan sorsú, hazájából menekülni kényszerült herceget. Ahogyan Harald, úgy András sem kaphatta feleségül Jaroszlav leányát, amíg megfelelő vagyonnal és hatalommal nem rendelkezett. Harald az 1040-es évek elején, amikor visszatért a Ruszba, már jelentős vagyonnal rendelkező neves harcos volt, aki mellett ott álltak a bajtársai. Bizáncban megszerzett javai felhasználásával nagy esélye volt a norvég trón megszerzésére. Ráadásul Magnus komoly pénzzavarral küzdött, ami többek között megegyezésre indította a hazatérő Haralddal. András a hazaindulása előtt, mint a királyi trón várományosa, 1046-ban ugyan feleségül vehette Anasztáziát, akárcsak hazatérése előtt Harald Jelizavetát, de mégis különbözött a helyzete norvég trónkövetelőétől. Andrást hazahívásáig nem lehetett a királyi cím jelöltjének tartani, de még Magyarországra indulása sem jelentette azt, hogy fellépése a pogányok ellen feltétlenül sikerrel jár. Nincs tudomásunk arról, hogy András rendelkezett volna jelentősebb vagyonnal vagy saját fegyveres kísérettel. Nagyobb az esélye annak, hogy András és Anasztázia nászát 1047 után, a koronázást követően tartották meg. Természetesen nem bizonyíték értékű, de a *Képes Krónika* is a koronázás után említi a házasságkötést. Ebben az esetben a Jan Dlugosz által lejegyzett 1049-es dátum vagy helytálló, vagy közel áll a királyi esküvő eseményéhez.

Amennyiben Aba Sámuel halála vagy a Vata vezette pogánylázadás eseményei Andrást a magyar korona várományosává emelték, úgy azok Levente és András elsőszülöttségének a vitáját is eldöntik.[44] Ez vonatkozik a házasságkötésre is. A kijevi tartózkodás idején, Levente elsőszülöttsége esetén Bölcs Jaroszlav a leányát nem a fiatalabb herceghez adta volna feleségül.

András és Anasztázia gyermekei, Salamon és Dávid nevének kiválasztását a kutatók többnyire a Kijevi Rusz, illetve az ottani udvari környezet hatásával magyarázzák. Ilarion metropolita a fentiekben már említett neves munkájában *A törvényről és a kegyelemről* címmel Volodimirt Dávidhoz, Jaroszlavot Salamonhoz hasonlítja,[45] aki nem véletlenül kapta a „Bölcs" melléknevet.[46] Makk Ferenc a névadásban éppen a Szent István-i úthoz való visszatérést véli

[42] Nagy Knut dán király halálakor (1035) már nem tartózkodhatott Kijevben. A norvég nemesek, akik fellázadtak a dán uralom ellen, visszahívták Magnust, de Harald nem tartott vele Norvégiába.
[43] Alexander McKenna: King Harald Sigurdsson of Norway in History and Legend. The Faculty of the Department of History, Bates College. Lewiston, Maine, 2011.
[44] A krónikák megjegyzései alapján a történészek között felvetődött, hogy talán a három testvér legidősebb tagja Levente volt.
[45] Ilarion metropolita elmélkedése „A törvényről és a malasztról". 1977: 9.
[46] Font Márta 2005: 133.

felfedezni. Az államalapító uralkodónk által megfogalmazott kormányzati-erkölcsi alapelvek, az Intelmek alapján I. István példaképei az uralkodásban a bibliai királyok, Dávid és Salamon voltak.[47]

Anasztázia királyné részt vett azokban a politikai eseményekben, amelyek fia trónra emeléséhez vezettek 1063-ban.[48] Valószínűleg a kormányzásban jelentős szerepet vállalt, hiszen Salamon akkor még kiskorú volt. Másodjára Poth német grófhoz ment feleségül, aki korábban Bajorországban teljesített diplomáciai szolgálatot, de III. Henrik kegyvesztettje lett, mert a császár 1051–1052-es hadjárata idején Magyarország pártját fogta. Akkor Bajorországból elmenekülve a gróf I. András szolgálatába állt, majd Béla 1060-ban történt hatalomra jutása után visszatért Németországba. Anasztáziával és Salamonnal együtt azonban újból Magyarországra került.[49]

Thuróczy János krónikája szerint az 1074-ben lezajlott, Salamon részéről vesztes mogyoródi csata után szóváltásba keveredett anyjával és *„arcul akarta csapni”*, de a felesége megakadályozta.[50] Az a dokumentum, amely az 1094. esztendő alatt Anasztázia kisebbik fiáról tesz említést, mint elhunytról számol be róla.[51]

A Magyar Királyság létrejöttétől kezdve kapcsolatban állt a Kijevi Russzal, sőt egyes esetekben még korábbra, az állam megalakulása előtti időszakra kell visszatekintenünk. A két állam békés egymás mellett élésre való törekvése természetes folyamat volt, amit dinasztikus házasságkötésekkel szilárdítottak meg. A legmagasabb szintű és legszorosabb viszony kétségtelenül a XI. század közepén alakult ki, ami András és Levente tartózkodásával függött össze a Kijevi Ruszban, és András házasságkötésével érte el tetőfokát. Ez a kapcsolat akkor jelentős mértékben kihatott a magyar történelem alakulására, s talán ennek köszönhető egy újabb keleti irányú szövetségkeresés a XII. század elején Álmos herceg és Könyves Kálmán részéről.[52] Bölcs Jaroszlav halála (1054) után meggyengült a Kijevi Rusz. Az erősebb nyugat-európai hatások a politikában, illetve az egyházszakadás (1054) után a keresztény vallásgyakorlatban a Magyar Királyságot a nyugati orientáció irányába mozdította el.

Publikált források

Chronica Hungarorum, 1473. Ford.: Horváth János. Magyar Helikon. Budapest, 1972.
Heltai Gáspár: Krónika az Magyaroknak dolgairól. Magyar Helikon, 1981.
Képes Krónika. Fordította: Bollók János. Osiris Kiadó, 2004.
Kézai Simon: A magyarok cselekedetei. Osiris Kiadó. Fordította. Bollók János. Budapest, 2004.
Régmúlt idők elbeszélése. A Kijevi Rusz első krónikája. Fordította: Ferincz István. Szerkesztette: Balogh László, Kovács Szilvia. Balassi Kiadó Budapest, 2015.

[47] Makk Ferenc 1992: 80.
[48] Font Márta 2005: 133.
[49] Штернберг Я. И. 1984: 183.
[50] Thuróczy János 1978: 161.
[51] Штернберг Я. И. 1984, 184.
[52] Álmos herceg felesége, Predszlava, Szvjatopolk kijevi nagyfejedelem leánya volt. Könyves Kálmán második házasságkötése alkalmával Volodimir Monomah nagyfejedelem leányát, Eufémiát vette nőül.

Szent István király Intelmei és Törvényei. Ford.: Bollók János és Kristó Gyula. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék könyvkiadója. Budapest, 2001.
Thuróczy János: A magyarok krónikája. Fordította: Horváth János. Magyar Helikon, 1978.
Повесть временных лет. Ч. 1. Текст и перевод. Подготовка текста Лихачева Д. С. Перевод Лихачева Д. С. и Романова Б. С. Под редакцией Адриановой-Перец В. П. Издательство Академии Наук СССР. Москва-Ленинград, 1950.

Irodalom

Греков В. Б. Киевская Русь. Киев и Западная Европа при Ярославе. Русско-польские отношения. Москва, 1949.
Котляр Н.Ф. Удельная раздробленность Руси. Институт истории Украины НАН Украины, Киев – 2013.
Собор Святої Софії в Києві. Логвин Г. Н. текст, упорядкування. Київ „Мистецтво" 2001.
Толочко Т. Т. Ярослав Мудрий. Міжнародні зв'язкі Русі за часів Ярослава. Київ, 2002
Штернберг Я. І. З історії русько-угорських відносин середини XI ст.// Український історичний журнал. 1983. № 12. стор. 84–91.
Штернберг Я. И. Анастасия Ярославна, королева Венгрии.//Вопросы истории. 1984. № 10. с. 180–184.
Яковенко Наталя. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Критика. Київ, 2005.
Font Márta: Kijev és Halics az Árpád-házi királyok politikájában. Magyarország és a Kijevi Rusz. Матеріали угорсько-української наукової конференції „Угорщина та Київська Русь: історія, політика, культура". (Ужгород, 27 листопада 2000 р.)
Font Márta: Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. Szeged, 2005.
Font Márta: Dinasztikus érdekek nyomában. Árpádok, Piastok, Rurikok az európai politikában. Kronosz Kiadó, Pécs, 2018.
Györffy György: István király és műve. Gondolat, Budapest, 1977.
Iglói Endre, Misley Pál: Régi orosz szépprózа. Ilarion metropolita elmélkedése „A törvényről és a malasztról". Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.
Kálmán Béla: A nevek világa. Gondolat Kiadó. Budapest, 1969.
Kristó Gyula: A Kárpát-medence és a magyarság régmúltja (1301-ig). Szeged, 1994.
Lenkey Zoltán – Zsoldos Attila: Szent István és III. András. Kossuth Kiadó, 2003.
Makk Ferenc: A királyság első százada. ADAMS Kiadó, 1992.
Vajay Szabolcs: Még egy magyar királynénk...? I. Endre és első felesége. Turul, 1999.

Internetes kiadványok

http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=26587 Semkowicz, Aleksander: Krytyczny rozbiór Dziejow polskich Jana Dlugosza do 1384 roku.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_18-19/?pg=336&layout=s Váczy Péter: A Vazul-hagyomány középkori kútfőinkben.

Forráskritikai tanulmány. / Levéltári Közlemények. A M. Kir. Országos Levéltár Folyóirata. Szerk.: Szabó István. Tizennyolcadik–tizenkilencedik évfolyam. 1940–1941.
http://litopys.org.ua/ Войтович, Леонтій. Князівські династії Східної Європи (кінець IX — початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. Львів – 2000. б. с.
http://litopys.org.ua Патерик Києво-Печерський. За другою Касіянівською редакцією (1462 р.). Упорядкувала, адаптувала українською мовою, склала додатки і примітки Ірина Жиленко (Київ, 2001). Про преподобного Мойсея Угрина.
http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0008/0013/0002-33f.html Hóman Bálint munkái.
https://real.mtak.hu/125840/1/Csako_Judit4.pdf Csákó Judit: Az Altaichi Évkönyv és a magyar krónikáshagyomány. Megjegyzések egy historiográfiai vita margójára. Akadémiai Kiadó, 2021.
http://www.pbi.edu.pl Jana Dlugosza kanonika krakowskiego Dziela Wszystkie.
http://www.pbi.edu.pl/book_reader.php?p=43577&s=1 Polska biblioteka internetowa. Jana Długosza kanonika krakowskiegi Dziejów polskiech ksiąg dwanście
http://www.c3.hu/~magyarnyelv/99-4/tartalom.htm Vekerdi József: Endre, Imre.